

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СМОЛЕННИКОВ ДЕНИС ОЛЕГОВИЧ

УДК 502.171:620.9:334.716(043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ**

Спеціальність 08.00.06 – економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, професор
Жулавський Аркадій Юрійович,
Сумський державний університет
Міністерства освіти і науки України (м. Суми),
професор кафедри управління.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Попова Ольга Юріївна,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
Міністерства освіти і науки України (м. Покровськ),
завідувач кафедри міжнародної економіки і маркетингу;

кандидат економічних наук, доцент
Караєва Наталія Веніамінівна,
Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Міністерства освіти і науки України (м. Київ),
доцент кафедри автоматизації проектування
енергетичних процесів і систем.

Захист відбудеться «03» липня 2017 року о 13⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, корпус М, ауд. 412.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету (40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2).

Автореферат розісланий «31» травня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є. І. Нагорний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Ряд міжнародних документів, зокрема Глобальний договір ООН, «Порядок денний розвитку після 2015 року», та дослідження вітчизняних і зарубіжних учених визначають підвищення ролі відповідальності бізнесу перед суспільством та майбутніми поколіннями як стратегічні пріоритети розвитку світової спільноти. При цьому важливим є розроблення реально діючої системи організаційно-економічного забезпечення соціальної відповідальності бізнесу. Досвід роботи успішних підприємств свідчить про ідентичність більшості організаційно-економічних механізмів реалізації заходів щодо соціальної та екологічної відповідальності бізнесу, тому доцільно розглянути ці питання в комплексі та говорити про соціально-екологічну відповідальність підприємств (СЕВП).

Взаємозв'язок соціальної та екологічної відповідальності бізнесу набуває особливого значення для підприємств теплоенергетики, оскільки вони є одними з найбільших забруднювачів довкілля та значущим фактором підвищення соціального напруження, каталізатором інфляційних процесів в економіці у цілому через зростання тарифів на тепло та електроенергію.

Питання соціальної та екологічної відповідальності бізнесу досліджені в наукових працях зарубіжних учених, таких як С. Банержі, А. Керролл, Н. Н. Крупіна, М. Портер, К. ван дер Лінде, Н. М. Пусенкова, Ф. Фігер, Б. Харві, С. Шелтеггер, А. Шефер та ін. Досліджуваний проблематиці присвячені наукові праці таких вітчизняних учених, як О. Ф. Балацький, І. К. Бистряков, В. В. Дергачова, С. І. Дорогунцов, А. Ю. Жулавський, Н. В. Караєва, Л. Г. Мельник, І. В. Недін, О. Ю. Попова, О. М. Теліженко, Ю. М. Хвесик, Є. В. Хлобистов та ін.

Водночас аналіз наукової літератури засвідчує необхідність подальшого дослідження питань, пов'язаних із визначенням сутності СЕВП, виявленням специфіки її прояву для підприємств теплоенергетики, розробленням методичних засад оцінювання рівня СЕВП та можливостей суб'єктів господарювання до її впровадження, формуванням системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП з урахуванням узгодженості інтересів внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів, вибором стратегій її реалізації, оцінюванням впливу заходів СЕВП на ефективність діяльності підприємств, місцеву громаду та регіон. Незавершеність теоретичних та науково-методичних положень щодо організаційно-економічного забезпечення впровадження СЕВП обумовлює актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дослідження відповідає основним напрямкам фундаментальних досліджень на 2014–2018 рр., затвердженим Постановою Президії Національної академії наук України від 20.12.2013 р. № 179 (п. 3.1.16 «Економіка природокористування й охорони навколишнього середовища»; п. 3.1.24 «Енергозбереження, диверсифікація джерел енергопостачання і енергонезалежність української економіки: економічні меха-

нізми формування»; п. 3.1.25 «Природозбереження та раціональне природокористування»), Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року (Розпорядження КМУ від 17.10.2007 р. № 880-р), Енергетичній стратегії на період до 2030 року (Розпорядження КМУ від 24.07.2013 р. № 1071-р).

Дисертаційна робота виконана відповідно до основних напрямів наукових досліджень Сумського державного університету, зокрема науково-дослідних тем: «Фундаментальні основи екологобезпечної трансформації регіональних еколого-економічних систем» (номер д/р 0111U003564) – визначена роль СЕВП на шляху до сталого розвитку; «Теоретичні і методичні питання оцінки і прогнозування економічного потенціалу соціально-економічних систем» (номер д/р 0107U009203) – обґрунтовані пропозиції щодо індикаторів оцінювання енергетичної безпеки; «Екологічно збалансований розвиток інвестиційного потенціалу території» (номер д/р 0112U001299) – визначена екологічна складова соціально-відповідального інвестування.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вдосконалення теоретичних положень та науково-методичних підходів до формування системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП.

Реалізація мети обумовила вирішення таких завдань:

- узагальнити існуючі наукові підходи до визначення соціальних та екологічних аспектів відповідальності бізнесу та визначити сутність СЕВП, її роль та місце в забезпеченні сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем;
- на прикладі підприємств теплоенергетики України та інших країн світу обґрунтувати економічні передумови впровадження СЕВП у цій галузі;
- запропонувати науково-методичний підхід до оцінювання можливостей підприємств теплоенергетики щодо впровадження СЕВП;
- розробити методичний інструментарій для оцінювання рівня СЕВП та здійснити його апробацію на прикладі європейських енергетичних компаній;
- розвинути методичні засади вибору стратегії СЕВП;
- удосконалити теоретичні засади формування системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП;
- дослідити корпоративний та регіональний ефекти від упровадження заходів СЕВП;
- визначити можливості застосування програмно-цільового підходу та міжсекторного партнерства у системі організаційно-економічного забезпечення СЕВП.

Об'єктом дослідження є система організаційно-економічного забезпечення СЕВП теплоенергетики.

Предметом дослідження є еколого-економічні відносини між територіальною громадою, місцевими органами влади, державою та суб'єктами господарювання, що виникають у процесі впровадження СЕВП.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертації складають фундаментальні положення економічної теорії, державного управління, економіки природокористування, стратегічного управління, теорії еколого-економічного збитку, а також наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених, присвячені

соціальним та екологічним аспектам відповідальності бізнесу.

Для вирішення поставлених завдань у роботі використовувались такі методи наукового дослідження: аналізу, синтезу та логічного узагальнення – при визначенні сутності СЕВП; кореляційно-регресійного аналізу – під час дослідження взаємозв'язку між індексом СЕВП та гудвілом підприємств теплоенергетики; метод головних компонент – при визначенні індексу СЕВП теплоенергетики; метод детермінованого комплексного оцінювання – при визначенні інтегрального індексу можливостей до впровадження СЕВП; лінійну нормалізацію – під час зведення до зіставного вигляду складових індексу СЕВП теплоенергетики та індексу можливостей до впровадження СЕВП; системного аналізу – під час дослідження взаємозв'язків в системі організаційно-економічного забезпечення СЕВП. Економіко-математичне моделювання здійснене з використанням програмних продуктів Microsoft Excel 2016 та Stata 13.

Інформаційною та фактологічною базами дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, офіційні дані підприємств теплоенергетики, результати досліджень міжнародних організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, вихідна інформація, зібрана та опрацьована особисто автором.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в удосконаленні існуючих та розробленні нових теоретичних положень і науково-методичних підходів до формування системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

- запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання можливостей підприємств щодо впровадження СЕВП на основі узагальнювального індикатора, розрахованого як трикомпонентне інтегральне оцінювання фінансових та нефінансових характеристик інвестиційної спроможності підприємства до впровадження СЕВП, трудового потенціалу та рівня соціально-екологічної активності підприємства, нормалізованих з урахуванням стимулювального або дестимулювального впливів та зважених за допомогою методу експертних оцінок;

удосконалено:

- науково-методичні засади оцінювання рівня впровадження екологічних та соціальних ініціатив шляхом розроблення індексу СЕВП теплоенергетики як інтегральної характеристики економічних, екологічних та соціальних показників, зважених за допомогою методу головних компонент та методу спільностей з урахуванням емпірично оціненого впливу компаній-маркетмейкерів ринку електроенергії Європейського Союзу на довкілля та людину. Це дозволяє використовувати дані оцінювання при формуванні нефінансової звітності підприємств та при визначенні стратегії СЕВП;

- методичний інструментарій для вибору стратегій СЕВП, який на відміну від існуючих, базується на багаторівневому матричному підході, що передбачає: визначення початкової стратегії, виходячи з поточного рівня СЕВП та можливостей підприємства до активізації заходів СЕВП; коригування стратегії з урахуванням рівня соціально-екологічної безпеки регіону; визначення альтернативних покрокових траєкторій зміни стратегічної позиції в майбутньому при переході від

стратегій «виживання» під впливом стейкхолдерів через стратегії відповідності їх запитам до проактивної стратегії впровадження СЕВП;

– теоретичні положення щодо формування системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП, які відрізняються від існуючих циклічним характером взаємовигідного двобічного взаємозв'язку підприємства зі стейкхолдерами різних рівнів ієрархії, формалізацією каналів прямого та опосередкованого їх взаємного впливу, складових регіонального та корпоративного ефектів від упровадження програм та заходів СЕВП, визначенням джерел фінансування та мотиваційних механізмів їх забезпечення;

дістали подальшого розвитку:

– категоріально-понятійний апарат теорії корпоративної відповідальності шляхом переходу від відокремленого до взаємоузгодженого розгляду її соціальних та екологічних аспектів через застосування в термінологічному обігу поняття «соціально-екологічна відповідальність підприємства», під яким розуміється сукупність добровільних соціально-екологічних ініціатив підприємства, націлених на формування суб'єктно-об'єктного взаємозв'язку та взаємовигідних відносин з усіма стейкхолдерами в контексті забезпечення узгодженості поточних бізнес-інтересів з екологічними, економічними та соціальними інтересами майбутніх поколінь;

– науково-методичний підхід до визначення корпоративного ефекту від упровадження заходів СЕВП, що на відміну від існуючих, базується на емпірично підтвердженій (методами кореляційно-регресійного аналізу та розподіленого лагу) наявності істотного зв'язку між індексом СЕВП теплоенергетики та гудвілом підприємства, який проявляється з чотирирічним часовим лагом, що дозволяє трактувати СЕВП як істотний фактор підвищення вартості бізнесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані в практичній діяльності під час розроблення системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП теплоенергетики.

Висновки та рекомендації щодо ролі СЕВП у підвищенні енергетичної безпеки використано Університетом Санкт-Галлену (м. Санкт-Галлен, Швейцарія) під час реалізації проекту SCOPES № IZ74Z0_160564/1 «Improving energy security through Swiss-Ukrainian-Estonian Institutional Partnership» (довідка від 17.05.2016 р.); щодо оцінювання СЕВП теплоенергетики – ТОВ «Брокенергія» в практичній діяльності Охтирської теплоелектроцентралі (довідка від 20.12.2016 р.); стосовно формування системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП теплоенергетики – Управлінням житлово-комунального господарства Сумської обласної державної адміністрації при розробленні Програми модернізації систем теплопостачання Сумської області на 2016–2020 роки (довідка № 01-11.0120 від 23.01.2017 р.); щодо формування механізму міжсекторного партнерства під час реалізації СЕВП теплоенергетики – Управлінням галузей виробничої сфери, екології та енергозбереження Департаменту фінансів, економіки та

інвестицій Сумської міської ради при розробленні Плану дій сталого енергетичного розвитку міста Суми до 2025 року та ін. (довідка № 722/04.04.09-22 від 07.03.2017 р.).

Результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін «Корпоративне управління», «Управління корпоративними відносинами», «Основи екології», «Управління соціальною та екологічною безпекою діяльності», «Методи прийняття управлінських рішень», «Корпоративна соціальна відповідальність» (акт від 20.02.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною науковою працею. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані у дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи були оприлюднені та одержали позитивну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях: «Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність» (м. Мелітополь, 2006 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2007 р.); «Економіка для екології» (м. Суми, 2009, 2014, 2016 рр.); «Фінанси, аудит та менеджмент: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток» (м. Львів, 2016 р.). Крім того, наукові результати представлено на літній школі «Вступ до основних концепцій стратегічного сталого розвитку» (м. Карлскрона, Швеція, 2011 р.); Санкт-Галленському форумі з управління відновлюваною енергетикою (м. Санкт-Галлен, Швейцарія, 2015, 2016 рр.); науково-дослідницькому колоквиумі «Відновлювана енергетика, стійкість, екологічні та інноваційні дослідження» (м. Тарту, Естонія, 2015 р.); Міжнародному інтелектуальному воркшопі «Соціальна відповідальність для сталого розвитку» (м. Київ, 2016 р.); Міжнародному тренінгу Балтійської університетської програми «Освіта для сталого розвитку» (м. Рогув, Польща, 2015, 2016 рр.). Схвальну оцінку основні положення дисертації одержали також на всеукраїнських наукових конференціях, а саме: «Екологічний менеджмент у загальній системі управління» (м. Суми, 2006, 2008 рр.); «Господарський механізм екологічно збалансованого розвитку» (м. Суми, 2007 р.); «Фінансова безпека та перспективи розвитку соціально-економічних систем» (м. Київ, 2016 р.) та «Фінанси, менеджмент та аудит: стан та перспективи розвитку» (м. Одеса, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 25 друкованих працях (16 із яких належать особисто автору), зокрема 2 підрозділи – у колективних монографіях, 10 статей – у наукових фахових виданнях України (з яких 5 – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття у наукових періодичних виданнях інших держав, 12 публікацій – у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 8,45 друк. арк., з яких особисто авторові належить 6,78 друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 234 найменувань і 4 додатків. Повний обсяг дисертації становить 228 сторінок, зокрема основного тексту 173 сторінки. Дисертація містить 40 таблиць на 21 сторінках, 35 рисунків на 17 сторінках, список використаних джерел на 26 сторінках, додатки на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичні засади та економічні передумови соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики**» узагальнено існуючі наукові підходи до розгляду соціальних та екологічних аспектів корпоративної відповідальності; визначено сутність СЕВП; обґрунтовано її роль та місце в забезпеченні сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем, на прикладі підприємств теплоенергетики України та інших країн світу обґрунтовано економічні передумови запровадження СЕВП у цій галузі.

Аналіз еволюції наукових уявлень про сутність та специфічні особливості корпоративної відповідальності засвідчив, що в більшості вітчизняних і зарубіжних досліджень її соціальні та екологічні аспекти досліджуються відокремлено один від одного.

Найбільш поширеним у науковій літературі є поняття «корпоративна соціальна відповідальність». У роботі узагальнено погляди на її сутність відповідно до теорій «корпоративного егоїзму», «корпоративного альтруїзму», «розумного егоїзму», «корпоративної совісті».

Дослідження засвідчило, що екологічним аспектам провадження відповідального бізнесу увага стала приділятися лише у 1990-х рр., а самостійне поняття «екологічна відповідальність підприємства» виникло у роботах зарубіжних учених лише починаючи з 2000-х рр. Згідно із класичною економічною школою, воно виникло як наслідок нормативно-правових обмежень за заподіяння шкоди довкіллю, а згідно із неокласичною економічною школою – ще й додатково як наслідок моральної відповідальності виробників.

Узагальнення досліджень із питань соціальної та екологічної відповідальності підприємства дозволяє стверджувати про наявність цілого ряду спільних аспектів, зокрема, щодо: 1) врахування інтересів стейкхолдерів; 2) орієнтації на відповідальність перед сучасними та майбутніми поколіннями; 3) інтеграції бізнес-інтересів та суспільних цінностей; 4) механізмів організаційно-економічного забезпечення та ін. Відокремлений розгляд соціальних та екологічних аспектів відповідальності бізнесу унеможливорює формування системного уявлення про неї, у певних випадках призводить до подвійного врахування ряду факторів, залишає поза увагою дифузійну та акселераційне накопичення позитивних та негативних екстерналій (як соціальних, так і екологічних) у межах споріднених галузей, напрямів діяльності, регіонів тощо.

Проведений аналіз підтвердив, що в науковій літературі соціально-екологічна відповідальність підприємства досліджується переважно як: 1) складова корпоративної соціальної відповідальності; 2) елемент системи забезпечення сталого розвитку; 3) механізм взаємодії зі стейкхолдерами.

Виходячи з цього, у роботі запропоновано поняття «соціально-екологічна відповідальність підприємства» розуміти як сукупність добровільних соціально-екологічних ініціатив підприємства, націлених на формування суб'єктно-об'єктного взаємозв'язку та взаємовигідних відносин з усіма стейкхолдерами в контексті забезпечення узгодженості поточних бізнес-інтересів з екологічними, економічними та соціальними інтересами майбутніх поколінь. Цей підхід відрізняється від існуючих: 1) урахуванням суб'єктно-об'єктного взаємозв'язку підприємства та стейкхолдерів – обидві сторони одночасно можуть бути як суб'єктами, так і об'єктами управлінського впливу (наприклад, такий стейкхолдер, як місцева громада, як суб'єкт вимагає від підприємства вживати цих заходів, а як об'єкт – безпосередньо залежить від їх результативності); 2) трактуванням СЕВП як механізму формування взаємовигідних відносин, що узгоджують бізнес-інтереси та суспільні потреби; 3) врахуванням інтересів стейкхолдерів підприємства, включаючи конкурентів та споживачів, яких у більшості досліджень із цієї проблематики залишають поза розглядом у даному контексті.

У роботі обґрунтовано роль та місце СЕВП у забезпеченні сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем. У цьому контексті СЕВП має розглядатись не як тимчасовий засіб підвищення суспільної репутації та іміджу, збільшення обсягу та лояльності клієнтської бази, зменшення напруження в трикутнику взаємозв'язків «підприємство – держава – громада», а як глобальна філософська доктрина ведення бізнесу.

Особливої актуальності запровадження СЕВП набуває саме в галузі теплоенергетики, що в роботі обґрунтовано на прикладі емпіричних та експертних досліджень в Україні та інших країнах світу. Так, зокрема, соціальні наслідки безвідповідальної діяльності підприємств цієї галузі, окрім ризиків підвищення цін на паливо, а відповідно і тарифів на електроенергію, та ризиків зниження енергетичної безпеки регіону, виявляються у погіршенні стану здоров'я мешканців прилеглих територій та збільшенні витрат на компенсацію цих збитків. Екологічні наслідки роботи підприємств теплоенергетики пов'язані переважно з накопиченням твердих відходів від спалювання вугілля, значними викидами в атмосферу оксидів сірки та азоту, золи, летких сполук важких металів та інших забруднювальних речовин. Крім того, підприємства теплоенергетики є одними з основних джерел викидів в атмосферу парникових газів, серед яких домінують водяна пара і вуглекислий газ. Незважаючи на взятий багатьма країнами світу курс на досягнення сталого розвитку, питома вага теплоенергетики у виробництві електроенергії досі залишається значною навіть у країнах, що активно запроваджують «зелену» енергетику. У країнах Європейського Союзу та в Україні найбільшу частку (відповідно 48 % та 40 %) виробленої електроенергії становить теплова.

У другому розділі «**Науково-методичні засади вибору стратегій соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики**» запропоновано індикатори для оцінювання рівня СЕВП та можливостей підприємств теплоенергетики до її запровадження, методичні засади вибору стратегії СЕВП.

Для розроблення стратегії СЕВП підприємству необхідно якісно проаналізувати та кількісно оцінити: 1) внутрішні обмеження – наявні у нього можливості для запровадження СЕВП; 2) зовнішні обмеження – наявний стан соціально-екологічної безпеки регіону; 3) поточний рівень СЕВП.

Із метою кількісного оцінювання можливостей підприємства до впровадження заходів СЕВП запропоновано інтегральний індекс можливостей підприємств теплоенергетики до впровадження СЕВП – $I_{МПТ}$ (рис. 1) як середньозважене оцінювання фінансових та нефінансових показників, нормалізованих з урахуванням стимулювального або дестимулювального впливу та узагальнених у межах трьох інтегральних індикаторів, що відображають:

1) інвестиційну спроможність підприємства щодо впровадження програм та заходів СЕВП (для теплоенергетики оцінювання через: а) інвестиції в програми та заходи СЕВП на одиницю виробленої електроенергії ($I_{E_{СЕВП}}$); б) прибуток на одиницю виробленої електроенергії ($I_{P_{СЕВП}}$); в) частку поточних витрат на реалізацію програм та заходів СЕВП у загальних поточних витратах підприємства теплоенергетики ($I_{TC_{СЕВП}}$); г) інвестиції в програми та заходи СЕВП на 1 грош. од. попередженого збитку навколишньому середовищу ($I_{D_{СЕВП}}$);

2) трудовий потенціал (оцінювання через: а) інвестиції в соціальний капітал у розрахунку на одного працівника (I_{LS_t}); б) частку працівників, які підвищили освітній та кваліфікаційний рівень у середньообліковому складі працівників (K_{opt}); в) коефіцієнт захворюваності персоналу підприємства, обумовлений станом навколишнього середовища (K_{3t}));

3) рівень соціально-екологічної активності підприємства (експертне бінарне оцінювання через: а) формування нефінансової звітності (A_{3t}); б) запровадження програм СЕВП на постійній основі ($A_{пт}$); в) наявність стратегії СЕВП (A_{ct}); г) урахування принципів СЕВП в офіційній документації (A_{dt}); д) участь у міжнародних, національних, регіональних програмах соціально-екологічного розвитку території (A_{Tt})).

Рисунок 1 демонструє також результати розрахунку інтегрального індексу $I_{МПТ}$ для ключового гравця на вітчизняному енергетичному ринку – компанії «ДТЕК Енерго» за 2011–2015 рр. (яка систематично звітує за показниками СЕВП та є виробником близько 25 % загального обсягу електроенергії в Україні).

Із метою визначення зовнішніх обмежень, що впливають на вибір стратегії СЕВП, наведений аналіз наявного стану соціально-екологічної безпеки регіону, де функціонує бізнес. Соціально-екологічна безпека регіону в роботі розуміється як рівень стійкості та захищеності від руйнівного антропогенного навантаження та надмірного використання природних ресурсів, який досягається шляхом дотримання норм чинного екологічного законодавства та інституціональним забезпеченням реалізації екологічних прав та свобод громадян. Її рівень може бути оцінений як низький, середній або високий відповідно до моделі «pressure-state-

response» («тиск-стан-реагування»), розробленої ОЕСР та програмою ООН із навколишнього середовища, що передбачає оцінювання за індикаторами тиску на довкілля, стану довкілля та реагування суспільства на антропогенний тиск.

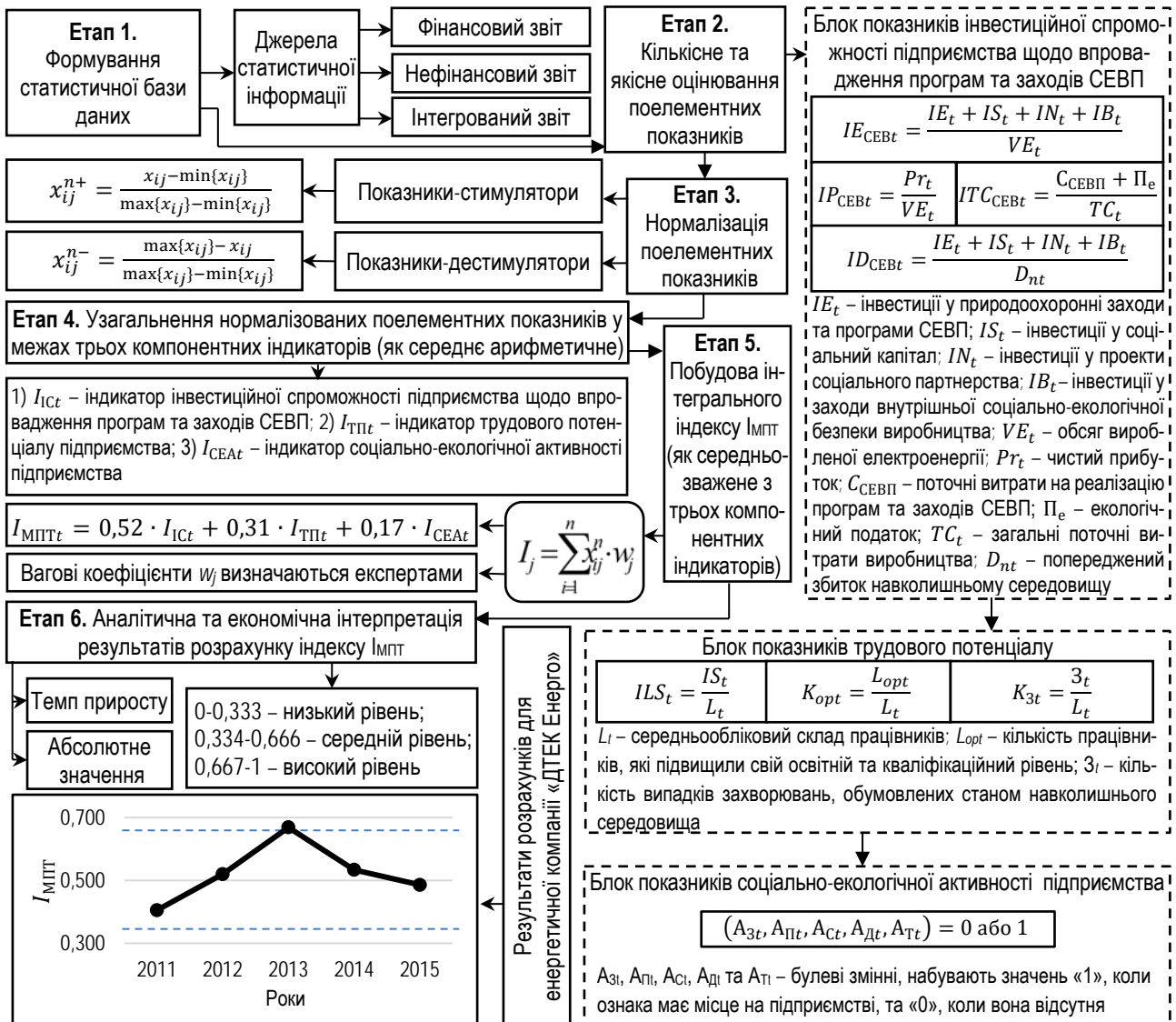

Рисунок 1 – Структурно-логічна послідовність розрахунку інтегрального індексу можливостей до впровадження СЕВП теплоенергетики

Крім того, вибір стратегії СЕВП значною мірою залежить від того, яким є рівень активності підприємства у цьому напрямі на поточний момент часу. Для вирішення цього завдання у роботі розроблено інтегральний індекс СЕВП теплоенергетики (I_{CEBt}), який узагальнює економічні, екологічні та соціальні показники з урахуванням специфіки впливу підприємств цієї галузі на довкілля та людину. Так, до групи економічних показників належать: 1) обсяг електроенергії, виробленої традиційним способом (EP); обсяг електроенергії, виробленої з відновлювальних джерел енергії (RE); витрати на дослідження та розробки (ERE). До групи екологічних показників належать: обсяг викидів забруднювальних речовин (CO_2 , SO_2 , NO_x , пилу (D), золи (AP)); обсяг небезпечних (HW) та

безпечних відходів (NHW); обсяг перероблених промислових відходів (CIW); обсяг споживання води (W), природного газу (GC) та вугілля (CC). До групи соціальних показників належать: частота нещасних випадків на виробництві (індикатор професійної безпеки) (AFR); кількість працівників, які брали участь у тренінгах/навчанні (ET), та загальна кількість робочих місць (індикатори соціального капіталу) (TW). Індекс $I_{\text{СЕВТ}}$ запропоновано обчислювати як середньозважену величину, де вагові коефіцієнти визначені з застосуванням одного із найбільш поширених методів панельного аналізу даних – методу головних компонент, а також методу спільностей:

$$I_{\text{СЕВТ}} = 0,050 \cdot \text{CO}_2 + 0,038 \cdot \text{SO}_2 + 0,089 \cdot \text{NO}_x + 0,055 \cdot \text{AFR} + 0,044 \cdot \text{EP} + \\ + 0,035 \cdot \text{EPE} + 0,048 \cdot \text{RE} + 0,105 \cdot \text{AP} + 0,048 \cdot \text{HW} + 0,061 \cdot \text{NHW} + 0,073 \cdot \text{D} + \\ + 0,041 \cdot \text{W} + 0,069 \cdot \text{CC} + 0,068 \cdot \text{GC} + 0,064 \cdot \text{ET} + 0,064 \cdot \text{CIW} + 0,049 \cdot \text{TW}. \quad (1)$$

Інформаційною базою цього дослідження (рис. 2) стали дані фінансових і нефінансових звітів провідних підприємств теплоенергетики країн Західної Європи, що є основними гравцями на ринку електроенергії Європейського Союзу за період 2006–2015 рр.

Енергетична компанія	Країна	Розрахункові значення $I_{\text{СЕВТ}}$ за роками				
		2011	2012	2013	2014	2015
EDF	Франція	0,457	0,429	0,414	0,544	0,617
Fortum	Фінляндія	0,470	0,535	0,450	0,560	0,698
E.ON	Німеччина	0,319	0,330	0,499	0,606	0,613
Engie	Франція	0,480	0,329	0,555	0,579	0,726
Vattenfall	Швеція	0,346	0,650	0,526	0,663	0,602
RWE	Німеччина	0,726	0,293	0,502	0,521	0,501

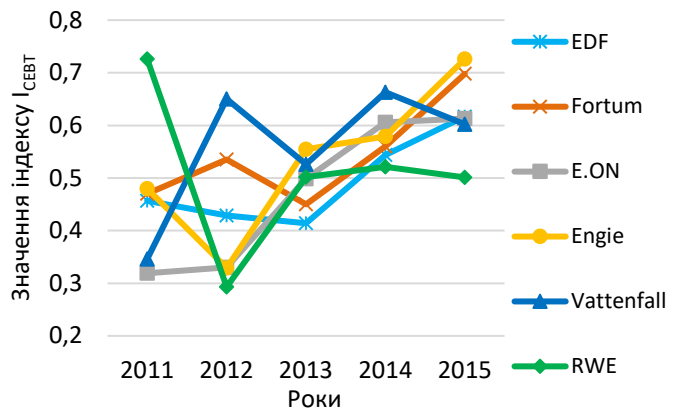

Рисунок 2 – Результати розрахунків інтегрального індексу СЕВТ для компаній-маркетмейкерів ринку електроенергії Європейського Союзу

Підтвердженням доцільності застосування цього індексу в практиці формування інтегрованої звітності компаній є його тісний зв'язок з іншими узагальнювальними індикаторами екологічної відповідальності бізнесу. Так, наприклад, для французької енергетичної компанії EDF коефіцієнт кореляції між індексом $I_{\text{СЕВТ}}$ та індикатором швейцарської рейтингової агенції RobecoSam становить 0,836; індикатором британського проекту вуглецевої звітності CDP Carbon Disclosure Project – 0,563; індикатором французької рейтингової агенції Vigeo Eiris Sustainability – 0,518; глобальним індикатором STOXX Global ESG Leaders Index швейцарської компанії Sustainalytics – 0,593; екологічною складовою цього індикатора STOXX ESG Environmental Leaders Index – 0,668.

Запропонований у роботі методичний інструментарій став підґрунтям для багаторівневого матричного підходу до вибору стратегії СЕВТ (рис. 3).

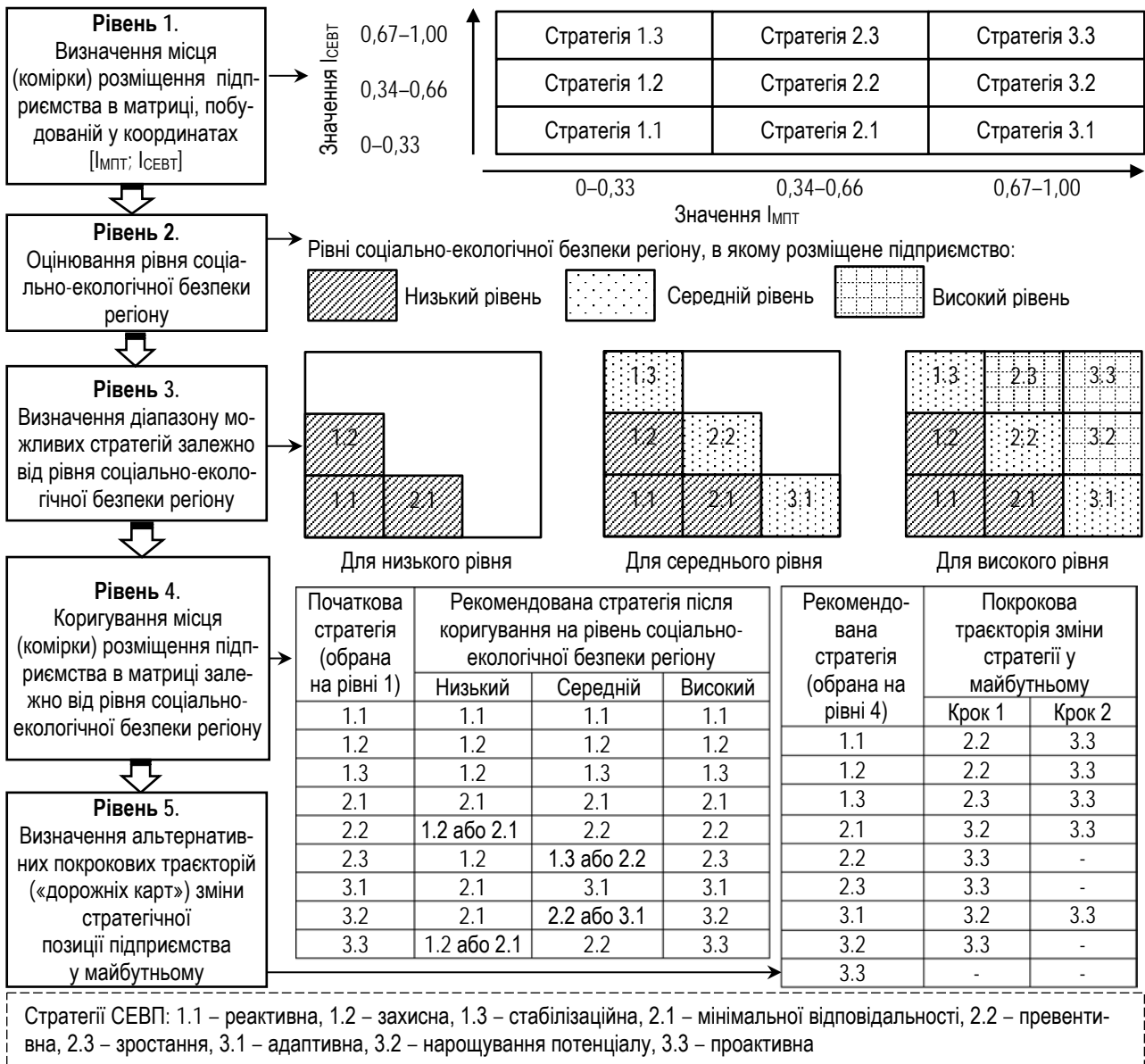

Рисунок 3 – Багаторівневий матричний підхід до вибору стратегії СЕВП

У роботі обґрунтовано, що стратегії відповідності запитам стейкхолдерів (превентивна, стратегія зростання та нарощування потенціалу) є більш прийнятними, ніж стратегії «виживання» під впливом стейкхолдерів (реактивна, захисна та стратегія мінімальної відповідальності). Найбільш пріоритетною є проактивна стратегія, бо вона передбачає повне усвідомлення керівництвом підприємства ролі СЕВП у формуванні філософії ведення бізнесу.

У третьому розділі «**Науково-методичні засади формування системи організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики**» розвинено теоретичні засади формування системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП; досліджено корпоративний та регіональний ефекти від впровадження заходів СЕВП теплоенергетики, упроваджено програмно-цільовий підхід та механізм міжсекторного партнерства в системі організаційно-економічного забезпечення СЕВП теплоенергетики.

Запорукою ефективного впровадження СЕВП є наявність на підприємстві дієвої системи організаційно-економічного забезпечення. Запропонований у роботі підхід до побудови цієї системи (рис. 4) відрізняється від існуючих врахуванням двобічного взаємозв'язку стейкхолдерів різних рівнів ієрархії та підприємства у процесі впровадження СЕВП, а також акцент на взаємовигідності СЕВП для всіх зацікавлених сторін (не лише для держави та регіональної громади через регіональний ефект, а й для самого підприємства через корпоративний ефект). З одного боку, стейкхолдери впливають на формування вхідних умов для запровадження заходів СЕВП (блок 1, рис. 4), вибір стратегії СЕВП (блок 2, рис. 4) та на її реалізацію (блок 3, рис. 4), а з іншого боку – результати впроваджених підприємством заходів СЕВП дозволяють одержати корпоративний (для внутрішніх стейкхолдерів) та регіональний (для зовнішніх стейкхолдерів) ефекти (блок 4, рис. 4). Корпоративний ефект проявляється у зростанні прибутку та підвищенні конкурентоспроможності підприємства через зменшення рентних платежів, екологічних податків та штрафів, внутрішнього еколого-економічного збитку, зростання гудвілу підприємства. Регіональний ефект проявляється у підвищенні величини валового регіонального продукту через зростання конкурентоспроможності регіону в результаті підвищення рівня соціально-екологічної безпеки регіону, а відповідно обсягу інвестицій та трудової імміграції в регіон, а також попередження зовнішнього еколого-економічного збитку.

Вплив заходів СЕВП на ділову репутацію та конкурентну позицію підприємства в роботі детально досліджено на прикладі компаній теплоенергетики, які є провідними гравцями на енергетичному ринку Європейського Союзу (рис. 5). На основі застосування методу розподіленого лага доведено наявність чотирирічного часового лага між моментом здійснення соціально-екологічних ініціатив (вимірюється рівнем індексу $I_{СЕВТ}$) та моментом прояву корпоративного ефекту у вигляді збільшення гудвілу підприємства, представленому в статистичній звітності. Це дозволило емпірично підтвердити наявність не лише репутаційних, а й фінансово-економічних мотивів у підприємств для реалізації цих заходів, що дозволяє вважати СЕВП вагомим фактором формування вартості бізнесу. Такий підхід зміщує акценти у трактуванні СЕВП: від вимушених (обумовлених екологічним або трудовим законодавством) чи благодійно-іміджевих ініціатив до ефективної довгострокової стратегії, що формує «нову якість» у відносинах зі стейкхолдерами, зменшує фінансові ризики, сприяє зростанню результативності бізнесу та відтворенню людського і природного капіталів.

Узагальнення найбільш поширених підходів до організаційно-економічного забезпечення СЕВП (функціонального, системного, процесного, інтеграційного, адміністративного, ситуаційного, маркетингового та програмно-цільового) засвідчило, що найбільш доцільним є використання програмно-цільового підходу, оскільки він передбачає чітке визначення цільової групи стейкхолдерів, розроблення операційної структури програми, моніторинг кількісних та якісних індикаторів її впливу на них у середньо- і довгостроковому періодах та включає в себе елементи інших зазначених підходів.

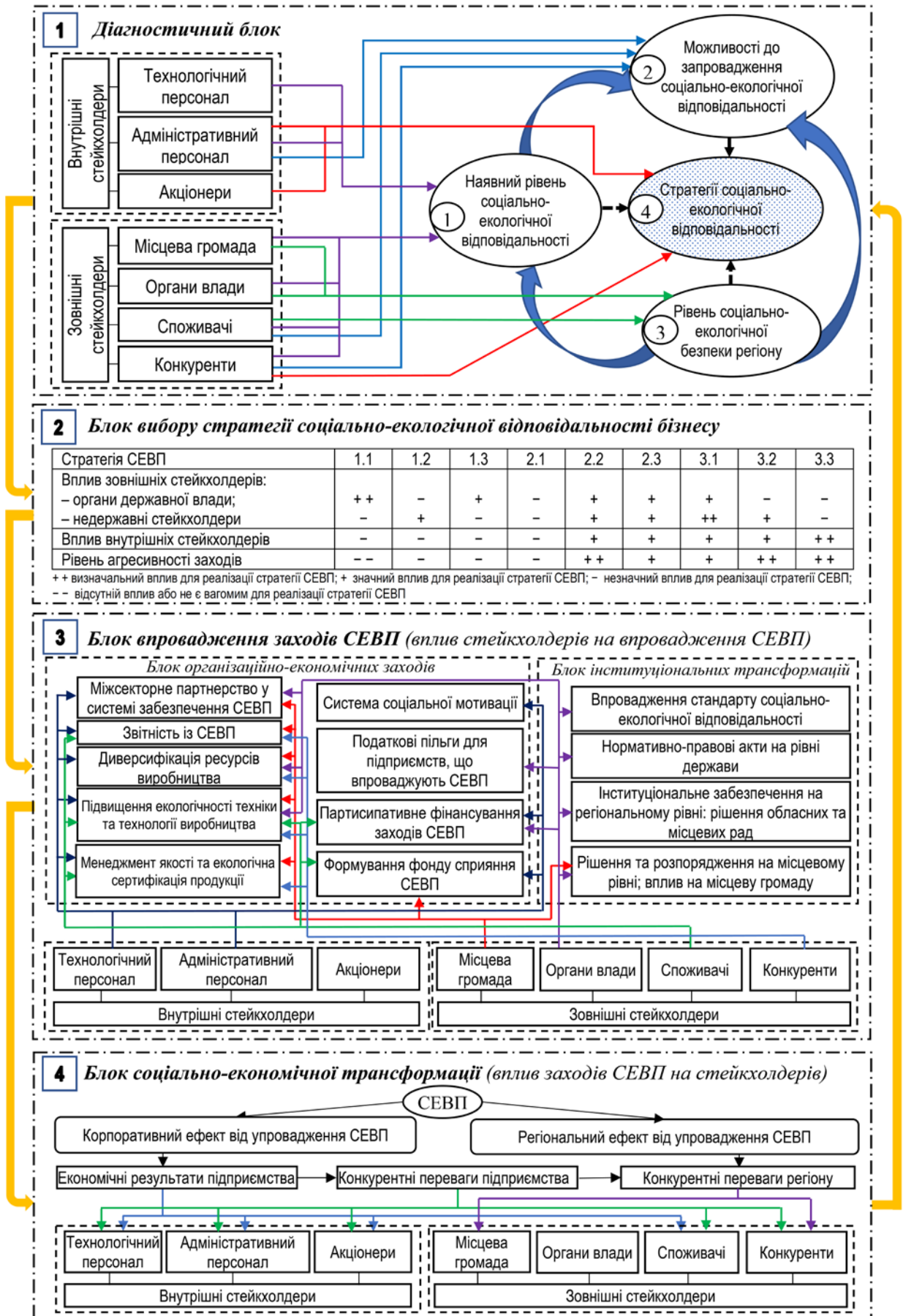

Рисунок 4 – Система організаційно-економічного забезпечення СЕВП

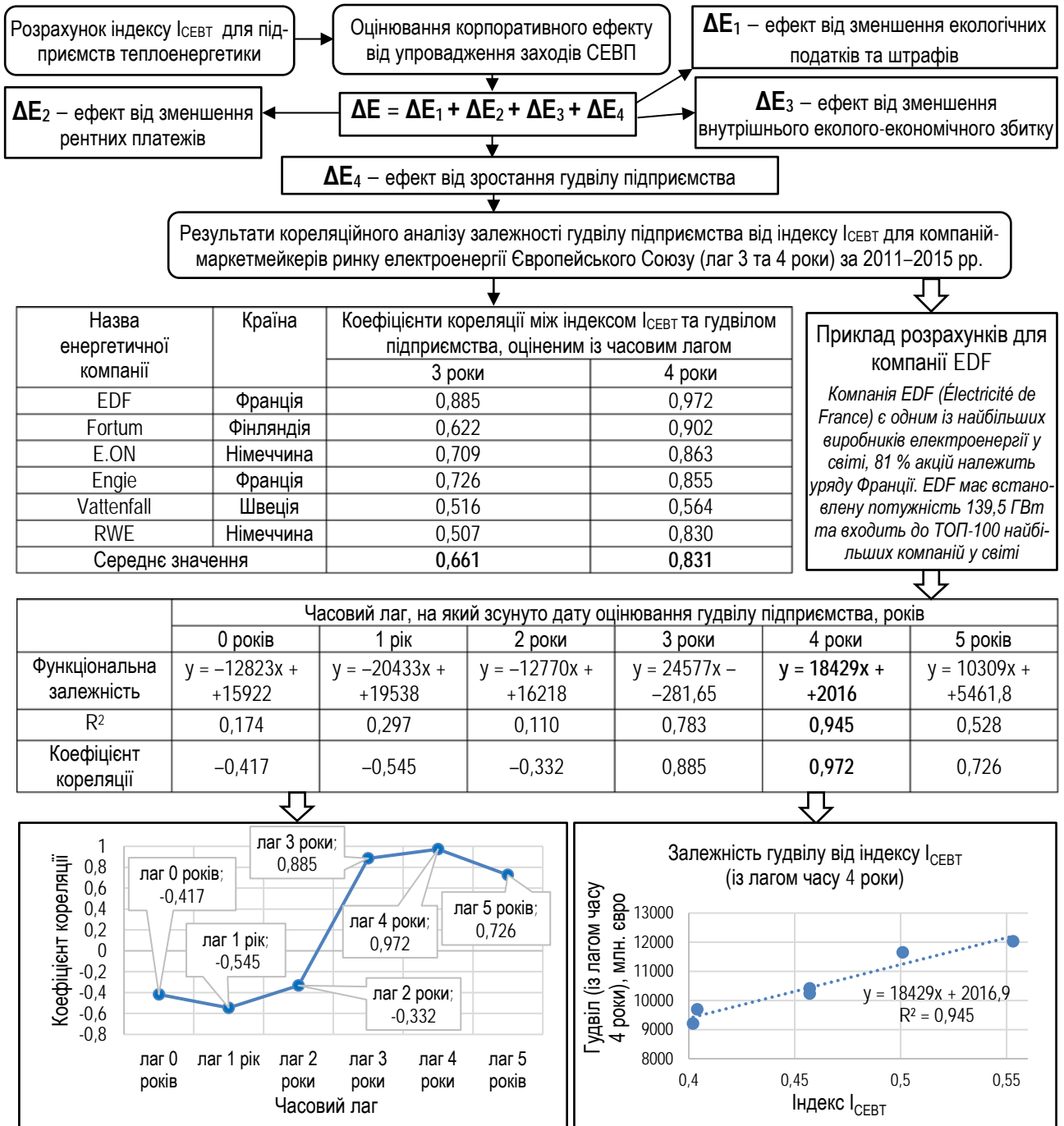

Рисунок 5 – Результати емпіричного дослідження впливу СЕВП теплоенергетики країн Європейського Союзу на їх гудвіл (2011–2015 рр.)

Цей підхід може бути реалізований через механізм міжсекторного партнерства, який передбачає узгоджену взаємодію органів влади, підприємства та місцевої громади. У роботі обґрунтовано специфіку його реалізації під час впровадження програм СЕВП теплоенергетики.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження дають підстави зробити ряд висновків і узагальнень, що мають теоретичний та практичний характер.

1. У дисертації вирішене науково-практичне завдання щодо розвитку теоретичних положень та удосконалення науково-методичних підходів до формування системи організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної відповідальності суб'єктів господарювання в теплоенергетиці.

2. Проведений у роботі аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових праць дав можливість розвинути дефініційну основу дослідження та навести авторське трактування поняття «соціально-екологічна відповідальність підприємства», під яким розуміється сукупність добровільних соціально-екологічних ініціатив підприємства, націлених на формування суб'єктно-об'єктного взаємозв'язку та взаємовигідних відносин з усіма стейкхолдерами у контексті забезпечення узгодженості поточних бізнес-інтересів з екологічними, економічними та соціальними інтересами майбутніх поколінь.

3. Удосконалений автором науково-методичний підхід до оцінювання можливостей підприємств до впровадження СЕВП базується на розробці інтегрального індексу, який враховує інвестиційну спроможність підприємства до реалізації програм та заходів СЕВП теплоенергетики, трудовий потенціал підприємства, а також соціально-екологічну активність суб'єкта господарювання. Даний підхід надав змогу проаналізувати діяльність компанії ДТЕК на предмет перспектив впровадження заходів СЕВП. Розрахунки показали, що інтегральний індекс можливостей компанії «ДТЕК Енерго» становить у 2013 році – 0,669 (високий рівень), у 2014 році – 0,520 (середній рівень) та у 2015 році – 0,405 (середній рівень).

4. Запропонований автором інтегральний індекс СЕВП теплоенергетики як комплексної характеристики економічних, екологічних та соціальних явищ, зв'язаних з використанням методу головних компонент та методу спільностей з урахуванням емпірично оціненого впливу компаній-маркетмейкерів ринку електроенергії, може бути використаний при формуванні нефінансової звітності суб'єктів господарювання.

5. На основі кореляційного аналізу виявлений тісний зв'язок між інтегральним індексом СЕВП теплоенергетики та поширеними у світі узагальнювальними індикаторами екологічної відповідальності бізнесу. Для енергетичної компанії EDF (Франція) коефіцієнт кореляції між інтегральним індексом СЕВП теплоенергетики та індикатором RobecoSam становить 0,836; CDP Carbon Disclosure Project – 0,563; Vigeo EIRIS Sustainability – 0,518; STOXX Global ESG Leaders Index – 0,593; Stoxx ESG Environmental Leaders Index – 0,668.

6. Розроблений автором методичний підхід до вибору стратегії СЕВП базується на визначенні початкової стратегії, виходячи з поточного рівня СЕВП та можливостей суб'єкта господарювання до її активізації, а також на альтернативних покрокових траєкторіях зміни стратегічної позиції в майбутньому. Це дозволить підприємствам визначити найбільш ефективну стратегію розвитку, а також обрати можливі стратегічні альтернативи.

7. Автором виявлено взаємозв'язок підприємства зі стейкхолдерами різних рівнів ієрархії та циклічний характер цього взаємозв'язку, що дозволило визначити канали прямого та опосередкованого впливу стейкхолдерів в системі органі-

заційно-економічного забезпечення СЕВП. Доведена суттєва роль місцевої громади, органів влади та персоналу підприємства у впровадженні принципів СЕВП.

8. Методичний підхід до оцінювання соціально-екологічної ефективності впровадження системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП враховує корпоративний та регіональний ефекти від впровадження заходів СЕВП. Корпоративний ефект передбачає зростання прибутку через зменшення рентних платежів, екологічних податків та штрафів, внутрішнього еколого-економічного збитку, зростання гудвілу. Запропонований підхід дозволив виявити наявність істотного зв'язку між інтегральним індексом СЕВП теплоенергетики та їх гудвілом, який виявляється з чотирирічним часовим лагом. Це дозволяє трактувати СЕВП як суттєвий фактор підвищення вартості бізнесу.

Регіональний ефект проявляється в підвищенні величини валового регіонального продукту через зростання конкурентоспроможності регіону в результаті підвищення рівня соціально-екологічної безпеки регіону, а відповідно і обсягу інвестицій, трудової імміграції в регіон та зменшення зовнішнього еколого-економічного збитку в регіоні.

9. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані органами виконавчої влади та місцевого самоврядування під час формування стратегічних програм та планів соціально-економічного розвитку окремих територій, а також підприємствами теплоенергетики.

СПИСОК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Підрозділи монографій

1. Smolennikov D. Corporate environmental responsibility as a tool for sustainable development of a country / D. Smolennikov, N. Kostyuchenko // Methodological bases and practice of sustainable development implementation : monograph. – Ruda Śląska : Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium, 2015. – P. 129–135. (*Особистий внесок: визначено роль стейкхолдерів у запровадженні соціально-екологічної відповідальності бізнесу, виокремлено екологічну складову та аспект сталого соціо-еколого-економічного розвитку у піраміді корпоративної соціальної відповідальності А. Керролла*).

2. Смоленніков Д. О. Соціально-екологічно відповідальний бізнес в галузі теплоенергетики: позитивний досвід та роль у місцевому розвитку громади та забезпеченні сталого розвитку суспільства / Д. О. Смоленніков // Місцевий розвиток за участі громади. Том 4: Регіональні аспекти та сталий розвиток міст : монографія за заг. ред. канд. політ. наук Г. І. Мелеганіч, д-ра екон. наук Ю. М. Петрушенка. – Київ : ВАІТЕ, 2016. – С. 156–167.

Статті у наукових фахових виданнях України

3. Смоленніков Д. О. Роль екологічної відповідальності бізнесу на шляху до сталого розвитку / Д. О. Смоленніков // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – Суми : СумДУ, 2013. – № 4. – С. 35–39.

4. Smolennikov D. O. Economic assessment of diversification as a strategic development alternative / D. O. Smolennikov, Y. V. Fashchuk // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – Суми : СумДУ, 2014. – № 2. – С. 43–53. *(Особистий внесок: визначено диверсифікаційні стратегії компаній, розроблено методику ухвалення рішення щодо диверсифікації).*

5. Смоленніков Д. О. Роль стейкхолдерів у запровадженні екологічної відповідальності підприємств / Д. О. Смоленніков // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – Суми : СумДУ, 2015. – № 4. – С. 12–16.

6. Смоленніков Д. О. Підходи до визначення поняття «екологічна відповідальність бізнесу» / Д. О. Смоленніков, Н. М. Костюченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка та менеджмент, 2015. – № 12 (66). – С. 151–156. *(Особистий внесок: подане авторське визначення поняття «соціально-екологічна відповідальність бізнесу», проведений аналіз підходів до визначення структурно-логічної сутності та еволюції поняття «екологічна відповідальність бізнесу»).* (Випуск журналу входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

7. Смоленніков Д. О. Важливість впровадження принципів соціально-екологічної відповідальності на підприємствах теплоенергетики / Д. О. Смоленніков // Проблеми і перспективи економіки та управління. – Чернігів, 2016. – № 1 (5). – С. 158–167. (Випуск журналу входить до міжнародної наукометричної бази eLIBRARY.RU).

8. Смоленніков Д. О. Науково-методичний підхід до оцінки соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики / Д. О. Смоленніков // Причорноморські економічні студії. – Одеса, 2016. – № 12-2. – С. 79–84.

9. Смоленніков Д. О. Система індикаторів соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики / Д. О. Смоленніков // Економічний вісник національного гірничого університету : науковий журнал. – Дніпропетровськ, 2016. – №4 (56). – С. 133–140. (Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз Google Scholar, Index Copernicus, ResearchBib).

10. Смоленніков Д. О. Система організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної відповідальності бізнесу / Д. О. Смоленніков, О. В. Люльов // Механізм регулювання економіки. – 2016. – № 4. – С. 34–42. *(Особистий внесок: запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання соціально-економічної ефективності системи забезпечення соціально-екологічної відповідальності бізнесу).* (Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, CEJSH – The Central European Journal of Social Sciences and Humanities, Google Scholar, РІНЦ та ін.).

11. Смоленніков Д. О. Стратегічне управління соціально-екологічною відповідальністю бізнесу / Д. О. Смоленніков, А. Ю. Жулавський // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка та менеджмент, 2016. – № 12 (70). – С. 223–228. *(Особистий внесок: запропоновано методичний підхід до визначення стратегій соціально-екологічної відповідальності бізнесу та до вибору стратегічних альтернатив розвитку підприємства).* (Випуск журналу входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

12. Смоленніков Д. О. Розроблення механізму партнерства влади, бізнесу та громади для реалізації еколого-орієнтованих проєктів / Д. О. Смоленніков, А. В. Бондар // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2016. – № 4. – С. 21–27. *(Особистий внесок: запропоновано механізм міжсекторного партнерства в контексті запровадження соціально-екологічної відповідальності підприємств).*

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

13. Community-based approach to local development as a basis for sustainable agriculture: experience from Ukraine / D. Smolennikov, N. Kostyuchenko, Yu. Petrushenko, Yu. Danko // International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology. – 2015. – Vol. 11, No. 2. – P. 178–189. (*Особистий внесок: визначено роль громади та локальних дій у досягненні екологічно сталого розвитку; визначено роль співфінансування у запровадженні соціально-екологічних проектів*). (Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз Scopus (Elsevier), Academic OneFile (Gale), BIOSIS Previews (Thomson Reuters), Business Economics and Theory Collection (Gale) та ін.).

Матеріали міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій

14. Смоленников Д. О. Повышение энергетической эффективности на пути к устойчивому развитию / Д. О. Смоленников // Збірник тез доповідей VI щорічної Всеукраїнської наукової конференції «Екологічний менеджмент у загальній системі управління». – Суми : СумДУ, 2006. – С. 142–144.

15. Смоленников Д. О. Інституціональне забезпечення енергетичного розвитку України / Д. О. Смоленников // Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Мелітополь : МІДМУ ГУ «ЗІДМУ», 2006. – С. 125–126.

16. Смоленников Д. О. Необходимость створення еколого-енергетичної моделі сталого економічного розвитку України / Д. О. Смоленников // Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації». – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – Ч. 2. – С. 453–455.

17. Смоленников Д. О. Энергопотребление как показатель устойчивого энергетического развития / Д. О. Смоленников // Збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції «Господарський механізм екологічно збалансованого розвитку», 22–24 травня 2007 р. – Суми : СумДУ, 2007. – С. 152–155.

18. Смоленников Д. О. Энергетическая безопасность: повышение эффективности и использование возобновляемых источников / Д. О. Смоленников // Збірник тез доповідей VIII щорічної Всеукраїнської наукової конференції «Екологічний менеджмент у загальній системі управління». – Суми : СумДУ, 2008. – С. 118–120.

19. Smolennikov D. Coal energy: economy and environment / D. Smolennikov // Матеріали XV Міжнародної наукової конференції «Економіка для екології». – Суми : СумДУ, 2009. – С. 133.

20. Смоленников Д. О. Екологічна складова соціально відповідального інвестування [Електронний ресурс] / Д. О. Смоленников, А. С. Лавриненко // Сучасні тенденції управління регіональним розвитком : Міжнародна інтернет-конференція, 01.09.2012–28.02.2013 рр. – 2013. – Режим доступу : http://me.fem.sumdu.edu.ua/conf_arh_006.html. (*Особистий внесок: визначено стратегії залучення основних груп стейкхолдерів до соціально- та екологічно-відповідального інвестування*).

21. Smolennikov D. Corporate environmental responsibility as a new concept towards sustainable development / D. Smolennikov, N. Kostyuchenko // Матеріали XX

Міжнародної наукової конференції «Економіка для екології». – Суми : СумДУ, 2014. – С. 63–66. (*Особистий внесок: визначено переваги запровадження соціально-екологічної відповідальності бізнесу як для самого бізнесу, суспільства у цілому, так і для держави зокрема; наголошено на істотній ролі держави у цьому процесі*).

22. Смоленніков Д. О. Програми соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики / Д. О. Смоленніков // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Фінанси, аудит та менеджмент: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток». – Львів : ГО «Львівська економічна фундація», 2016. – С. 72–74.

23. Смоленніков Д. О. Концептуальні засади розвитку підприємств теплоенергетики на основі принципів соціально-екологічної відповідальності бізнесу / Д. О. Смоленніков // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Фінансова безпека та перспективи розвитку соціально-економічних систем». – Київ : ГО «Київський економічний науковий центр», 2016. – Ч. 1. – С. 95–98.

24. Smolennikov D. O. Approaches to managing corporate social and environmental responsibility / D. O. Smolennikov // Матеріали XXII Міжнародної конференції студентів та молодих вчених “Економіка для екології”. – Суми : СумДУ, 2016. – С. 96–98.

25. Смоленніков Д. О. Науково-методичний підхід до розробки стратегій соціально-екологічної відповідальності бізнесу / Д. О. Смоленніков // Збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Фінанси, менеджмент та аудит: стан та перспективи розвитку». – Одеса : ГО «Центр економічних досліджень та розвитку», 2017. – С. 69–71.

АНОТАЦІЯ

Смоленніков Д. О. Організаційно-економічне забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Сумський державний університет, Суми, 2017.

У дисертації визначено сутність СЕВП, її роль та місце в забезпеченні сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем. Обґрунтовано специфіку та економічні передумови її впровадження на підприємствах теплоенергетики. Розроблено методичний інструментарій для оцінювання рівня СЕВП та можливостей підприємств теплоенергетики до її впровадження. Удосконалено методичні засади вибору стратегії СЕВП, запропоновано систему її організаційно-економічного забезпечення. Обґрунтовано вплив СЕВП на гудвіл підприємства, досліджено механізми реалізації програмно-цільового підходу та міжсекторного партнерства в системі організаційно-економічного забезпечення СЕВП.

Ключові слова: організаційно-економічне забезпечення, охорона навколишнього середовища, соціально-екологічна безпека регіону, соціально-екологічна відповідальність, сталий розвиток, теплоенергетика.

АННОТАЦИЯ

Смоленников Д. О. Организационно-экономическое обеспечение социально-экологической ответственности предприятий теплоэнергетики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Сумский государственный университет, Сумы, 2017.

Обобщены существующие научные подходы к рассмотрению социальных и экологических аспектов корпоративной ответственности, предложено трактовать понятие «социально-экологическая ответственность предприятия» (СЭОП) как совокупность добровольных социально-экологических инициатив, нацеленных на формирование субъектно-объектной взаимосвязи и взаимовыгодных отношений со всеми стейкхолдерами в контексте обеспечения согласованности текущих бизнес-интересов с экологическими, экономическими и социальными интересами будущих поколений.

Обоснованы роль и место СЭОП в обеспечении устойчивого развития социо-эколого-экономических систем. На примере предприятий теплоэнергетики Украины и других стран мира обоснованы экономические предпосылки внедрения СЭОП в этой отрасли.

Для оценки возможностей предприятий теплоэнергетики к внедрению мероприятий СЭОП разработан обобщающий индикатор как трехкомпонентная интегральная оценка финансовых и нефинансовых характеристик инвестиционной способности предприятия к внедрению СЭВП, трудового потенциала и уровня социально-экологической активности предприятия.

Для оценки деятельности предприятия теплоэнергетики по внедрению экологических и социальных инициатив разработан индекс уровня СЭОП теплоэнергетики как интегральная оценка экономических, экологических и социальных показателей, взвешенных с учетом эмпирически оцененного влияния компаний-маркетмейкеров рынка электроэнергии Европейского Союза на окружающую среду и человека.

Разработан многоуровневый матричный подход к выбору стратегий СЭОП, предусматривающий определение начальной стратегии, исходя из текущего уровня СЭОП и возможностей для их активизации; корректировку начальной стратегии с учетом уровня социально-экологической безопасности региона; определение альтернативных траекторий изменения стратегической позиции в будущем при переходе от стратегии «выживания» под влиянием стейкхолдеров через стратегии соответствия их требованиям к проактивной стратегии внедрения СЭОП.

Разработана система организационно-экономического обеспечения СЭОП теплоэнергетики, учитывающая циклическую взаимовыгодную двустороннюю взаимосвязь предприятия со стейкхолдерами различных уровней иерархии. Выявлены каналы прямого и опосредованного их взаимного влияния.

Уточнены составляющие регионального и корпоративного эффектов от реализации системы СЭОП. Эмпирически подтверждено наличие существенной связи между индексом СЭОП теплоэнергетики и гудвиллом предприятия, проявляющейся с четырехлетним временным лагом, что позволяет трактовать СЭОП как существенный фактор повышения стоимости бизнеса.

Предложены программно-целевой подход и механизм межсекторного партнерства в системе организационно-экономического обеспечения СЭОП теплоэнергетики.

Ключевые слова: организационно-экономическое обеспечение, охрана окружающей среды, социально-экологическая безопасность региона, социально-экологическая ответственность, устойчивое развитие, теплоэнергетика.

SUMMARY

Smolennikov D. O. Organizational and economic support of social and environmental responsibility of thermal power plants. – Manuscript.

Thesis to gain a candidate degree in economic sciences of specialty 08.00.06 – Economics of natural resources and environmental protection. – Sumy State University, Sumy, 2017.

The thesis provides the definition for social and environmental responsibility of business, its role and place for ensuring sustainable development of socio-ecological and economic systems. The specifics and economic conditions for implementing social and environmental responsibility on thermal power plants is substantiated in the thesis. Methodical tools for evaluation of the level of social and environmental responsibility of business as well as the capacity of thermal power plants for its implementation are developed. Methodical principles for choosing strategies for social and environmental responsibility are improved. A system for its organizational and economic support is proposed. An impact of social and environmental responsibility of business on the company's goodwill is justified. Mechanisms of program-oriented approach and cross-sector partnership within a system of organizational and economic support of social and environmental responsibility of business are investigated in the thesis.

Key words: environmental protection, organizational and economic support, social and environmental responsibility of business, social and environmental security of the region, sustainable development, thermal power plants.

Підписано до друку 29.05.2017.

Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 476.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.